

УДК 340.12

DOI 10.31732/2708-339X-2025-15-A12

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК, ПРОПОРЦІЙНІСТЬ, ЗАКОННІСТЬ ТА МЕЖІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Корольова В.В.,

*к.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: viktoriyav@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2998-6144>*

Гапешко Т.С.,

*здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: hapeshkots@krok.edu.ua*

EXPERIENCE OF LEGAL REGULATION OF THE PROVISION OF DETECTIVE SERVICES IN FOREIGN COUNTRIES AND ITS IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Koroleva V.V.,

*Ph.D. in Law, Associate Professor,
Department of State and Legal Disciplines
«KROK» University,
Kyiv, Tabirna St., 30-32, 03113, Ukraine
e-mail: viktoriyav@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2998-6144>*

Hapeshko T.S.,

*graduate of the Master's degree
of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: hapeshkots@krok.edu.ua*

Анотація. Стаття присвячена аналізу основних проблем щодо підстав, порядку, пропорційності, законності та меж обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Доведено, що інститут правомірного обмеження прав і свобод людини створює можливості для належної реалізації цих прав та свобод. Зроблено висновок, що правомірність таких обмежень має забезпечуватися неухильним дотриманням підстав та порядку, пропорційності, законності та меж обмежень таких прав людини в умовах воєнного стану.

Встановлено, що законною підставою та основною причиною запровадження обмежень прав і свобод в умовах воєнного стану є необхідність забезпечення територіальної цілісності та суверенності держави України. Визначено, що при обмеженні прав людини необхідним є дотримання принципу законності, обмеження повинно відповідати критерію єдності таких правових обмежень, неприпустимим є застосування обмежень до абсолютних прав. Обґрунтовано, що зміст принципу пропорційності включає три основні вимоги до збалансованого обмеження прав людини: обґрунтованість обмеження, важливість цілей обмеження, відповідність ступеня обмеження прав суспільної значущості цілей обмеження або значущості прав, що захищаються.

Зроблено висновок, що обмеження прав громадян під час воєнного стану є необхідними в країнах з різними політико-правовими режимами. У деяких випадках такі обмеження зумовлені загрозою безпеці та територіальній цілісності держави. Однак важливо забезпечити узгодження інтересів громадян та держави, оскільки безпека держави неможлива без урахування балансу інтересів особи, громадянського суспільства та держави. Цей баланс досягається через введення поміркованих обмежень як на владу держави над особою, так і на права та свободи особистості. Основою для вирішення зазначених проблем можуть стати подальші наукові дослідження меж обмежень прав людини в умовах воєнного стану.

Ключові слова: обмеження прав людини, воєнний стан, принцип пропорційності, принцип законності, межі обмеження прав людини, правомірність обмеження прав, абсолютні права людини, конституційні права

людини.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 18.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the main problems regarding the grounds, procedure, proportionality, legality, and limits of restrictions on human rights in conditions of martial law. It is proved that the institution of lawful restrictions on human rights and freedoms creates opportunities for the proper implementation of these rights and freedoms. It is concluded that the legality of such restrictions should be ensured by strict adherence to the grounds and procedure, proportionality, legality, and limits of restrictions on such human rights in conditions of martial law.

It is established that the legal basis and the main reason for the introduction of restrictions on rights and freedoms in conditions of martial law is the need to ensure the territorial integrity and sovereignty of the state of Ukraine. It is determined that when restricting human rights, it is necessary to adhere to the principle of legality, the restriction must meet the criterion of unity of such legal restrictions, and the application of restrictions to absolute rights is inadmissible. It is substantiated that the content of the principle of proportionality includes three main requirements for a balanced restriction of human rights: the justification of the restriction, the importance of the goals of the restriction, and the correspondence of the degree of restriction of rights to the social significance of the goals of the restriction or the significance of the rights being protected.

It is concluded that restrictions on the rights of citizens during martial law are necessary in countries with different political and legal regimes. In some cases, such restrictions are due to a threat to the security and territorial integrity of the state. However, it is important to ensure the coordination of the interests of citizens and the state, since the security of the state is impossible without taking into account the balance of interests of the individual, civil society, and the state. This balance is achieved through the introduction of moderate restrictions on both the power of the state over the individual and the rights and freedoms of the individual. Further scientific research into the limits of restrictions on human rights under martial law can serve as the basis for solving these problems.

Keywords: restrictions on human rights, martial law, principle of proportionality, principle of legality, limits of restrictions on human rights, legality of restrictions on rights, absolute human rights, constitutional human rights.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 18.

Постановка проблеми. Проблема свободи людини та дотримання її прав є однією з найбільш дискусійних та актуальних у правовій науці протягом уже багатьох століть. Вона тісно пов'язана з проблематикою місця і ролі людини в державі, з реалізацією індивідом основних прав і свобод, а також з необхідністю вдосконалення правових механізмів, що забезпечують гідне становище людини у світі. Україна, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, 24 лютого 2022 року зіткнулася з найбільшим випробуванням у своїй історії – безпідставною повномасштабною війною, розв'язаною російською федерацією проти Української держави та народу. З початком невинуватої та неспровокованої війни, українська держава і суспільство були змушені мобілізуватися та перевести всі аспекти життя на воєнний лад [1, с. 248].

Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану передбачає обмеження низки конституційних прав і свобод. В цьому випадку держава погіршує становище населення (з позитивістської точки зору), звужуючи обсяг його прав. Водночас, ці дії з боку держави необхідні для забезпечення правопорядку в країні в особливих умовах воєнного стану [2, с. 23].

У цьому контексті важливим завданням є встановлення розумного балансу між забезпеченням, охороною та захистом прав людини і можливістю їх обмеження в різних обставинах. Це завдання стоїть перед законодавчими та правозастосовчими органами державної влади в умовах воєнного стану. Хоча воно є складним, його необхідно вирішувати з урахуванням міжнародних зобов'язань, взятих Україною, а також конституційних принципів. Тому важливо здійснювати дослідження підстав, порядку, пропорційності, законності та меж обмеження прав людини під час воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підстав, порядку, пропорційності, законності та меж обмежень прав людини в умовах воєнного стану були предметом наукового дослідження ряду вчених, зокрема, це вчені: Білоскурська О. В., Блажівська Н. Є., Буга Г. С., Вовк Д. О., Дорошенко Е., Заморська Л. І., Корольова В.В., Костицький М. В., Куксов В. Г., Кірієнко Т. П., Кушніренко О. Г., Кубко А. Є., Зав'ялов Є. В., Маєтний М. І., Мерник А. М., Сердюк Л. М., Француз А.Й., Шершель О.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Наукові дослідження свідчать, що дотримання прав і свобод людини

є однією з основних і найактуальніших проблем сучасного світу. Однак ця проблема потребує подальших наукових розробок, зокрема в контексті введення в Україні воєнного стану. Особливо важливою є ця проблема через те, що реалізація прав людини в умовах воєнного стану до недавнього часу залишалася недостатньо дослідженою темою вітчизняними науковцями.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження підстав та порядку, пропорційності, законності та меж обмеження прав людини в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інститут обмеження прав і свобод людини і громадянина є важливою складовою конституційного права, пов'язаної з правами та свободами людини. Законне обмеження прав людини є поширеною практикою в більшості країн світу. Причому ця практика дуже різноманітна, яка визначається історичними, правовими, ментальними, релігійними традиціями тієї чи іншої країни, найчастіше, на жаль, це не завжди відбувається у правових рамках [3, с. 11].

Проте інститут правомірного обмеження прав і свобод людини та громадянина відповідно до закону створює умови для безперешкодної реалізації прав і свобод більшістю членів суспільства. Таким чином, обмежуючи права людини, держава забезпечує стабільність правового порядку. Правомірність таких обмежень повинна гарантуватися суворим дотриманням підстав, порядку, пропорційності, законності та меж обмеження прав людини в умовах воєнного стану [4, с. 15].

Обставини воєнного часу змусили Україну та її суспільство, починаючи з 24 лютого 2022 року, швидко адаптуватися до раптових змін та реальної кризи, що призвело до відповідних змін у законодавстві, запровадження нових норм і правил поведінки, а також коригування існуючих правових норм. Згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року, в країні було запроваджено правовий режим воєнного стану [5]. Стаття 3 цього Указу регулює можливість тимчасового (на період воєнного стану) обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, зокрема тих, що передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53

Конституції України [6].

Права та свободи людини і громадянина, безумовно, є найвищою цінністю і будь-яка діяльність держави має бути на благо людини. Безпека суспільства повинна гарантуватися і забезпечуватись і застосування таких заходів, як обмеження прав і свобод, насамперед конституційних, має бути розумним, відповідати встановленим вимогам та принципам як національного, так і міжнародного законодавства. Недопущенню зловживання правом можуть послужити законодавчо закріплені принципи запровадження обмежень, які будуть певними критеріями обмеження. Ці принципи можуть бути всілякою гарантією недопущення зловживанням з боку держави у введенні таких режимів і відповідно в обмеженні прав і свобод людини для реалізації економічних і політичних інтересів [7, с. 119]. Зокрема:

- заборона превентивного обмеження права і свободи – запровадження обмеження права і свободи можливе лише за наявності реальної загрози безпеці суспільства, держави та необхідності захисту;

- чіткість встановлених обмежень – встановлені обмеження мають бути чітко сформульовані; не допускається довільне тлумачення обмежень;

- пропорційність обмежень, що вводяться – відповідність ступеня обмеження прав тієї суспільно значущої мети, для якої вводяться такі обмеження;

- неприпустимість дискримінації – всі рівні перед законом і судом і неприпустиме обмеження у правах більшою чи меншою мірою за мотивами расової, релігійної, національної та іншої власності;

- обґрунтованість обмеження – наявність прав та інтересів, що вимагають захисту, реальна чи потенційна можливість заподіяння шкоди державним та громадським інтересам та неможливість захисту зазначених інтересів іншими способами;

- гласність – оголошення запровадження надзвичайного та військового стану, оповіщення через ЗМІ про існуючу обстановку в державі, про заходи, що вживаються [7, с. 122];

- загальний характер обмежень – обмеження нічого не винні носити персоніфікованої спрямованості, їх дія поширюється

кожного у межах чинного законодавства.

Законна підстава та основна причина запровадження обмежень конституційних прав і свобод в умовах воєнного стану полягають у загрозі територіальній цілісності та суверенітету держави України [8, с. 270]. В контексті дотримання підстав, порядку, пропорційності, законності та меж обмеження прав людини в умовах воєнного стану можна зазначити наступне: запровадження обмежень прав і свобод, передбачених Конституцією України, в умовах воєнного стану є необхідним через об'єктивні загрози, зокрема активні бойові дії на території України; обмеження конституційних прав і свобод мають тимчасовий характер, і їх тривалість визначається тривалістю загрози, яку створюють воєнні дії чи інші військові загрози для населення; рішення про обмеження прав і свобод, передбачених Конституцією України, приймається Президентом України, який є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, і має можливість найбільш повно та об'єктивно оцінити ступінь загрози для населення; обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина приймається з метою захисту населення, а також збереження територіальної цілісності, суверенітету та існування держави [9, с. 12].

Обмежень прав людини та їх межі мають бути чітко закріплені в законах, які своєю чергою є правовими, тобто відповідають принципу верховенства права, а саме є зрозумілими, ясними та передбачуваними. У сучасній Україні верховенство права як принцип, проголошений у статті 8 Конституції України вимагає від правового закону відповідності та несуперечності нормам Конституції, сприяння їх безпосередній реалізації, тобто забезпечують реалізацію дії верховенства права, в тому числі і при обмеженні прав і свобод людини [10]. При обмеженні прав людини обов'язковим є дотримання і принципу законності, який виступає гарантом реалізацію прав і свобод громадян. Законність є фундаментальною складовою законодавства сучасних демократичних країн. Таким чином, в умовах воєнного стану окремі права та свободи можуть бути обмежені тільки на підставі закону. До такого закону, що обмежує права та свободи людини, висуваються всі вимоги, характер-

ні для нормативно-правових актів: точність формулювань, загальний характер закону, можливість його багаторазового застосування, доступність, відповідність Конституції, а також прийняття через належну процедуру законодавчим органом влади [11, с. 48].

Також обмеження прав і свобод людини в умовах введення воєнного стану повинно відповідати критерію єдності таких правових обмежень. Сенс названого правового принципу полягає у необхідності встановлення однаковості правового регулювання обмежень права і свободи особистості. Втім, допускається різний обсяг обмеження прав та свобод громадян різних адміністративно-територіальних одиниць в межах однієї держави лише при існуванні об'єктивних на це підстав [12, с. 13]. Наприклад, в Україні, в певних областях введено коменданську годину різної тривалості, в частково окупованих рф областях введено ряд обмежувальних заходів (більша кількість блокпостів тощо).

Загалом, неприпустимим є застосування обмежень до абсолютних прав. Абсолютними можна назвати права, які взагалі не підлягають обмеженням, у процес реалізації яких держава не може втручатися. Це, наприклад, такі особисті права: право про життя, право гідності особистості, свобода совісті та віросповідання. В контексті положень ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, не підлягають обмеженням: право на життя, право не піддаватися жорстокому, нелюдському поводженню, право не піддаватися без вільної згоди медичним чи науковим дослідом, утримання у рабстві чи підневільному стані тощо [13].

Реалізація багатьох особистих прав опосередковано пов'язана з іншими групами прав (наприклад, соціально-економічними правами), які нерідко не забезпечуються державою. У той самий час деякі з вищеперелічених прав можуть підлягати правомірному обмеженню виходячи з закону, тому не можна говорити про їх абсолютний характер. Наприклад, у зв'язку з введенням воєнного стану можливе обмеження права на особисту та сімейну таємницю, листування, свободи пересування з метою захисту публічних інтересів. Таким чином, можна стверджувати, що якщо право або свобода людини можуть вступити в суперечність з ін-

шими цінностями як то суверенітетом та територіальною цілісністю держави України, то щодо такого права або свободи можливе застосування обмеження. Право ж, віднесене до категорії абсолютного, не може бути обмеженим, оскільки воно в жодному разі не може вступити в суперечність із зазначеними цілями [14, с. 68]. До абсолютних особистих прав в Україні у заданому сенсі належать право на життя, право на охорону гідності особистості, право не піддаватися жорстокому, нелюдському поводженню, право не піддаватися без вільної згоди медичним чи науковим досліддам.

Важливим є поєднання інтересів особистості та громадських інтересів у сфері обмежень права і свободи людини. Цей принцип виходить з того, що свобода людини не може бути абсолютною, кожна людина, будучи членом суспільства, змушена порівнювати свою поведінку з діями інших осіб, суспільними та державними інтересами. У свою чергу держава, здійснюючи діяльність з обмеження права і свободи людини, має ставити за мету досягнення балансу між приватними, громадськими та державними інтересами, тим самим встановлюючи правовий порядок [15, с. 182].

Щодо принципу пропорційності обмежень права і свободи людини, то можна виділити кілька його аспектів: обмеження права і свободи має базуватися на підставах, вичерпний перелік яких має бути встановлений у законі; обмеження права і свободи встановлюються у суворо визначених законом цілях і відповідають їм [16, с. 52].

При оцінці підстав та порядку, пропорційності, законності та меж обмеження прав людини в умовах воєнного стану варто врахувати положення лібертарного методу. Він включає у собі поняття формальної рівності як правотворчого принципу. З позицій лібертарної концепції праворозуміння всяке відхилення від властивого лише праву універсального принципу формальної рівності у бік інших нормативних регуляторів (моральних, релігійних, ідеологічних і т.п.) неминуче загрожує свавіллям і насильством над особистістю, хоч би якими високими ідеями і цінностями. Формальна рівність як рівність у свободі, рівна міра свободи всіх учасників соціального спілкування і є

специфічним принципом правового регулювання, що визначає її сутність та зміст. Цей принцип вдало поєднує змістовність, загальність, оперативність. Це головна відмінність лібертарного підходу природно-правової та легістсько-позитивістської концепцій праворозуміння [16, с. 53].

Важливе значення має та обставина, що з лібертарного праворозуміння свободи та права людини – це поняття синоніми. Говорячи про проблему критерію обмежень прав людини, слід зазначити, що йдеться не про обмеження свободи як змісту права, а про обмеження умов та меж реалізації цієї свободи в житті. Отже, обмежується не сама свобода як благо, яке надається тим чи іншим правом певній особі, а тривалість, повнота і якість користування нею. Що стосується питання обмеження прав людини з погляду лібертарної концепції, то це право може бути обмежене законом лише з метою захисту інших прав людини і лише тією мірою, якою це не порушує принципу формальної рівності при здійсненні даного права [17, с. 42].

При обмеженні прав громадян, можливо виділити три основні умови: необхідність; відповідність; пропорційність.

В цьому аспекті порушено проблему про зловживання обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина з боку держави. Під «зловживанням» розуміється надмірне втручання у права свободи. У той самий час не виключені ситуації, коли навіть допустиме з погляду критеріїв необхідності та придатності обмеження прав то, можливо антиконституційним з принципу пропорційності. Під невідповідністю розуміється невідповідність тяжкості обмеження конституційних прав та свобод тим чи іншим громадським інтересам, на користь яких допускається те чи інше порушення [18, с. 179].

Отже, обмеження прав, що вводяться під приводом захисту державного суверенітету, можуть виявитися настільки ж небезпечними для конституційного ладу, як і дії його противників. Існує також ризик зловживання свободами, тому обмежувальні заходи мають застосовуватися лише в тому випадку, якщо вони не перешкоджають законному здійсненню основних прав і якщо

конкретні обмеження мінімізують вплив на ці права.

Водночас до теперішнього часу продовжує залишатися дискусійним питання про зрозумілі та зрозумілі критерії, які дозволяють визначити конкретні межі обмеження прав і свобод громадян, що має виключно важливе значення при розробці концепції державного управління у сфері забезпечення особливих правових режимів. Щоб поставити бар'єри законодавчому свавілля варто застосовувати такі критерії обмеження законом основних прав, як:

- пропорційність обмежень конституційно визнаним цілям;
- збереження реального змісту права [19, с. 107].

Зміст принципу пропорційності як універсального інструменту захисту основних прав і свобод включає три основні вимоги до збалансованого обмеження прав людини:

- обґрунтованість обмеження (наявність прав та інтересів які потребують захисту, ясне вказівку зв'язку цілей і засобів обмеження);
- важливість цілей обмеження (значимість прав, що захищаються, полягає в тому, що захищувані права – це основні права і свободи людини і пов'язані з ними інтереси);

Література:

1. Дорошенко Е. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в період воєнного стану в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 247-253.
2. Костицький М. В. Позитивізм як методологія юриспруденції. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 2. С. 16-35.
3. Білоскурська О. В. Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. 2022. № 46. С. 7-18.
4. Маєтний М. І. Правові підстави для обмеження прав і основних свобод людини в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 2. С. 13-17.
5. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 11.12.2024).
6. Конституція України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.12.2024).
7. Кірієнко Т. П. Принципи обмеження прав і свобод крізь призму забезпечення безпеки людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Вип. 81(1). С. 116-124.
8. Сердюк Л. М. Законодавчо визначені підстави для правомірного обмеження конституційних прав і свобод людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 269-272.
9. Мерник А. М. Підстави обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах особливих правових режимів: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 57(1). С. 11-14.
10. Корольова В. В. Сутність правового закону крізь призму принципу верховенства права. *Держава, регіони, підприємство: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку*: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р.). Київ: Університет «КРОК», 2022. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/>

- відповідність ступеня обмеження прав суспільної значущості цілей обмеження або значущості прав, що захищаються [19, с. 109].

У зв'язку з цим зростає актуальність визначень розумного балансу інтересів особистості та держави, в тому числі і за проблемою критеріїв обмеження прав і свобод громадян в умовах воєнного стану. Адже, війна це виклик не лише для безпеки країни, а й для прав людини. Для блага всіх громадян їх можна обмежувати в умовах конфлікту. Але необхідно чітко розуміти, що є розумною межею таких обмежень.

Висновки. Обмеження прав і свобод людини в демократичній державі повинно здійснюватися на основі чітко визначених підстав (тобто відповідно до закону, що відповідає вимогам юридичної визначеності) та бути тимчасовими. У випадку воєнного стану, коли обмеження набувають масового характеру, до них ставляться підвищені вимоги. Зокрема, необхідне суворе законодавче визначення підстав для обмежень, забезпечення їх тимчасовості, дотримання належної процесуальної форми при введенні таких обмежень, розумна рівновага між загальними інтересами суспільства і вимогами захисту основних прав людини та інші заходи для гарантування прав людини навіть в умовах воєнного стану.

SRE-2022/paper/view/135. (дата звернення: 11.12.2024).

11.Куксов В. Г. Теоретико-правовий аналіз понятійно-категоріального апарату у сфері обмеження прав людини: відмінності між суміжними поняттями. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 46-50.

12.Заморська Л. І. Нормативні обмеження прав людини. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 15. С. 10-17.

13.Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

14.Француз А. Й. Утвердження та забезпечення прав людини як визначальна детермінанта розвитку політичної системи України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. №2. С. 66-77.

15.Шершель О. Обмеження прав людини: філософсько-правовий аспект. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1. С. 180-186.

16.Блажівська Н. Є. «Пропорційність» як підстава обмеження права власності відповідно до практики Європейського суду з прав людини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 5. С. 51-55.

17.Кушніренко О. Г., Зав'ялов С. В., Козьміна Обмеження прав та свобод людини у воєнний час: конституційно-правовий аспект. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Юридичні науки. 2022. № 4. С. 40-48.

18.Буга Г. С., Вовк Д. О. Обмеження прав людини під час дії воєнного стану. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2023. Т. 34(73), № 2. С. 177-181.

19. Кубко А. Є. Пропорційність обмежень прав людини: особливості в умовах воєнного стану. *Правова держава*. 2023. Вип. 34. С. 101-111.

References:

1.Doroshenko E. (2022). Obmezhenia konstytutsiinykh prav i svobod liudyny i hromadianyna v period voiennoho stanu v Ukraini. [Restrictions on constitutional rights and freedoms of man and citizen during martial law in Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk*. № 5. P. 247-253. (in Ukrainian).

2.Kostytyskyi M. V. (2014). Pozytyvizm yak metodolohiia yurysprudentsii. [Positivism as a methodology of jurisprudence]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. № 2. P. 16-35. (in Ukrainian).

3.Bilskurska O. V. (2022). Normatyvno-pravove rehuliuвання obmezhenia konstytutsiinykh prav i svobod liudyny i hromadianyna v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. [Regulatory and legal regulation of restrictions on constitutional rights and freedoms of man and citizen under martial law in Ukraine]. *Pravova derzhava*. № 46. P. 7-18. (in Ukrainian).

4.Maietnyi M. I. (2022). Pravovi pidstavy dlia obmezhenia prav i osnovnykh svobod liudyny v umovakh voiennoho stanu. [Legal grounds for restricting human rights and fundamental freedoms under martial law.]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 2. P. 13-17. (in Ukrainian).

5.Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 roku № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (in Ukrainian). (Accessed December 11,2024)

6.Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 roku. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. №30. St. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian). (Accessed December 11,2024)

7.Kiriienko T. P. (2024). Pryntsypy obmezhenia prav i svobod kriz pryzmu zabezpechennia bezpeky liudyny. [Principles of restriction of rights and freedoms through the prism of ensuring human security]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii: Pravo. Vyp. 81(1). P. 116-124. (in Ukrainian).

8.Serdiuk L. M. (2022). Zakonodavcho vyznacheni pidstavy dlia pravomirnoho obmezhenia konstytutsiinykh prav i svobod liudyny v umovakh voiennoho stanu. [Legislatively defined grounds for lawful restriction of constitutional rights and freedoms of a person under martial law]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 2. P. 269-272. (in Ukrainian).

9.Mernyk A. M. (2019). Pidstavy obmezhen prav i svobod liudyny ta hromadianyna v umovakh osoblyvykh pravovykh rehymiv: teoretyko-pravovy aspekt. [Grounds for restrictions on human and civil rights and freedoms in conditions of special legal regimes: theoretical and legal aspect]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii: Pravo. Vyp. 57(1). P. 11-14. (in Ukrainian).

10.Korolova V. V. (2022). Sutnist pravovoho zakonu kriz pryzmu pryntsypu verkhovenstva prava. *Derzhava, rehiony, pidpriemnytstvo: informatsiini, suspilno-pravovi, sotsialno-ekonomichni aspekty rozvytku: tezy dopovidei IV Mizhnarodnoi konferentsii (7 hrudnia 2022 r.)*. Kyiv: Universytet «KROK». URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/135/> (in Ukrainian). (Accessed December 11,2024)

11.Kuksov V. H. (2023). Teoretyko-pravovy analiz poniattiino-katehorialnoho aпарату u sferi obmezhenia prav liudyny: vidminnosti mizh sumizhnymy poniattiamy. [Theoretical and legal analysis of the conceptual and categorical apparatus in the field of human rights restrictions: differences between related concepts]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 6. P. 46-50. (in Ukrainian).

12.Zamorska L. I. (2018). Normatyvni obmezhenia prav liudyny. [Regulatory restrictions on human rights]. *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 15. P. 10-17. (in Ukrainian).

13.Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava: OON; Pakt, Mizhnarodnyi dokument vid 16.12.1966 r. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043. (in Ukrainian).

14. Frantsuz A.I. (2015). Utverdzhennia ta zabezpechennia prav liudyny yak vyznachalna determinanta rozvytku politychnoi systemy Ukrainy. [The establishment and protection of human rights as a key determinant of the development of the political system of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Seriiia yurydychna. № 2. P. 66-77. (in Ukrainian).

15. Shershel O. (2023). Obmezhenia prav liudyny: filosofsko-pravovyi aspekt. [Restrictions on human rights: a philosophical and legal aspect]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. № 1. P. 180-186. (in Ukrainian).

16. Blazhivska N. Ye. (2017). «Proportsiinist» yak pidstava obmezhenia prava vlasnosti vidpovidno do praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. [«Proportionality» as a basis for restricting the right to property according to the case law of the European Court of Human Rights]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 5. P. 51-55. (in Ukrainian).

17. Kushnirenko O. H., Zavialov Ye. V., Kozmina (2022). Obmezhenia prav ta svobod liudyny u voiennyi chas: konstytutsiino-pravovyi aspekt. [Restrictions on human rights and freedoms in wartime: constitutional and legal aspect]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka»*. Seriiia: Yurydychni nauky. № 4. P. 40-48. (in Ukrainian).

18. Buha H. S., Vovk D. O. (2023). Obmezhenia prav liudyny pid chas dii voiennoho stanu. [Restrictions on human rights during martial law]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho*. Seriiia : Yurydychni nauky. T. 34(73), № 2. P. 177-181. (in Ukrainian).

19. Kubko A. Ye. Proportsiinist obmezhen prav liudyny: osoblyvosti v umovakh voiennoho stanu. [Proportionality of restrictions on human rights: specifics in martial law]. *Pravova derzhava*. 2023. Vyp. 34. S. 101-111.

Стаття надійшла до друку 23 грудня 2024 року